

30-yanvar
2025-yil 4 (1 106)

O'ZLIDeP

АХХР

IJTIMOIIY - SIYOSIY GAZETASI

Жалолиддин РУМИЙ:

Яхшилик
изла,
тўғрилиқ изла,
гўзаллик изла,
аммо айб
излама.

21asr.uz @XXIasr_yangiliklari asrgazetasi XXI_asr@mail.ru xxiasrgazetasi XXIasrgazetasi

Gazeta 2004-yil 1-yanvardan chop etila boshlagan

МУЛОҚОТ

О'zLiDeP ДЕПУТАТЛАРИ ҲУДУДЛАРДА

Анъанага кўра айни кунларда О'zLiDePнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатасидаги фракцияси аъзолари ҳудудларга чиқиб, аҳоли билан юзма-юз мулоқотлар ўтказмоқда. Сайловчиларнинг муаммо ва тақлифлари юзасидан самарали депутатлик назоратини ўрнатиш, муаммоларни манзилли ҳал этиш чорасини кўришмоқда. Бугун ана шундай учрашувлардан айримларини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Ижобий ўзгаришлар шиддатининг ёрқин эътирофи

3с

Чиқинди қабул қилувчи банкоматлар керак...ми?

4с

Сенатор ёшлар билан учрашди

5с

САВОЛЛАР, МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР

яқиндан таниш, аҳоли билан кундалик мулоқотда бўлиб, уларнинг дарду ташвишларини аниқ биладиган инсонлар ҳисобланади-да. Қолаверса, улар маҳаллий шарт-шароитлардан яхши хабардор. Ҳудудлардаги катта-кичик ютуқ-камчиликлардан тўла хабардор, десак янглишмаймиз.

Шунинг учун ҳам аҳоли билан кечаётган жонли мулоқотлар расмиятчиликдан холи, самимий ва очиқ ўтмоқда. Тадбиркорлар, маҳаллий кенгаш депутатлари, партия фаоллари билан бўлиб ўтган қизиқарли суҳбатлар, савол-жавоблар тафсилоти билан газетаимизнинг навбатдаги сонларида танишасиз.

ОЛИЙ МАЖЛИС ҚОНУНЧИЛИК ПАЛАТАСИДАГИ О'zLiDeP ФРАКЦИЯСИ РАҲБАРИ, ПАРТИЯ РАИСИ АКТАМ ХАЙТОВ БОШЧИЛИГИДАГИ ГУРУҲ АЪЗОЛАРИ ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИНИНГ ЗАФАРБОД, ПАХТАКОР, АРНАСОЙ, ДЎСТИК ҲАМДА ФОРИШ ТУМАНЛАРИДА БЎЛДИЛАР.

Таъкидлаш керакки, сайловчилар билан ўтказиладиган деярли барча учрашувларда маҳаллий кенгашлардаги депутатлик гуруҳи аъзолари, партия фаоллари, электрот ва "маҳалла еттилиги" вакиллари қатнашишмоқда.

Бу бежиз эмас, албатта. Чунки айнан халқ сайлаган ноиблар ва маҳалла фаоллари жойларда амалга ошириладиган ислохотлар жараёни билан

О'zLiDeP Жиззах вилоят кенгаши матбуот хизмати

Беҳбудий қандай тўй қилган?

6с

ДИҚҚАТ: ЖАМОАТЧИЛИК МУҲОКАМАСИГА ТАКЛИФ

ЧИҚИНДИ ҚАБУЛ ҚИЛУВЧИ БАНКОМАТЛАР КЕРАК...МИ?

ЧИҚИНДИЛАР СУВ ТОШҚИНИ ВА АВАРИЯ САБАБЧИСИ

Таҳлилларга кўра, инсон бир кунлик фаолияти давомида ўртача 1-1,5 килограмм чиқинди ҳосил қилар экан. Ўзбекистонда ҳар йили 5,2 миллион тонна маиший чиқинди тўпланади ва ушбу чиқиндиларнинг 4,7 миллион тоннаси мавжуд корхоналар томонидан қайта ишланади. Содда қилиб айтсак, бу хизмат чиқиндиҳоналар ҳажмини нақд беш баробарга қисқартиради.

Аммо шунга қарамай йўл четлари, лоток ва бошқа гавжум ҳудудларда ҳали тонналаб турли ичимликларнинг елим, туника ва қоғозли идишлари сочилиб ётибди. Айниқса, автомобиль йўллари, халқаро аҳамиятга молик трассанинг икки томони узра елим халталар худди қизғалдоқ баргидай ҳилпираб турганини сиз ҳам кўргандирсиз!

Этибор беринг: ҳар йили дунё бўйлаб 2 миллиард 12 миллион тонна чиқинди ҳосил қилинар экан. Бу салкам Япониянинг Фужи тоғи ҳажмига ёки 200 мингта Эйфель минораси оғирлигига тенг. Ушбу чиқиндиларнинг 1,3 миллиард тоннаси озик-овқатдан иборат бўлиб, бу инсон истеъмоли учун ишлаб чиқарилган барча озик-овқатнинг тахминан учдан бир қисми дегандир.

Масаланинг яна бошқа томони ҳам бор. Дунёда чиқиндиларнинг тури кўп. Масалан, уй-жой хўжаликларидан чиқадиган маиший чиқиндилар ҳамда газеталар, журналлар, китоблар, картон ва бошқа қоғоз маҳсулотларини ўз ичига олган қайта ишланадиган чиқиндилар нисбатан хавфсиз чиқиндилар сирасига киради. Электрон, қурилиш-таъмирлаш, саноат ташланмалари, энергетик ичимлик қутилари, алюминий, пўлат каби металл, шиша, елим идишлар ҳамда бошқа шу турдаги пластмасса чиқиндилари хавф даражаси юқори ҳисобланади.

Хўш, қандай омилларга кўра чиқиндиларнинг хавф даражаси бундай белгиланган?

Озик-овқат, қоғоз ва бошқа хавф даражаси нисбатан кам органик чиқиндилар бошқаларига қараганда тезроқ парчаланади. Аммо металл, шиша ва пластмасса чиқиндиларининг нураш мuddати узоқ. Жумладан, темир бир неча йилдан 10-20 йилгача, никель, хром ва бошқа металл қопламалар эса 50-100 йил ёки ундан ортиқ вақтда деградацияга учрайди. Пластмасса чиқиндиларининг парчаланиши 20 йилдан 500 йилгача давом этиши мумкин экан. Шунга қарамай, у бутунлай йўқолиб кетмайди. Шиша эса табиатда таназзул ёки бузилишга учрамасдан, минимум 4000 ёки 5000 йил давомида сақланиши мумкинлиги исботланган.

Энди танганинг бошқа томонига назар ташлайлик: юқорида пластмасса чиқиндилари бутунлай йўқолмаслигини айтдик. Хўш, унда улар қаерга ғойиб бўлади? Гап шундаки, пластмасса чиқиндилари деградация якунида кўз илғамас заррачаларга айланади ва енгиллиги боис ҳавода эркин кезиб юради. У инсон танасига нафас йўллари орқали ўтиб, жуда оғир асоратли касалликларни чақираркан. Сизнинг миянгига ҳам пластик чиқиндиларни шунчаки кўмиб қўя қолса бўлмайди, деган фикр келган бўлса ажаб эмас. Пластмасса тупроққа кўмиладиган, вақт ўтиб ўзидан зарарли кимёвий моддалар ишлаб чиқара бошлайди. Ушбу моддалар нафақат тупроқни, балки ер ости сувларини ҳам зарарлайди. Оқибатда ўша

худуд узоқ йиллар яроқсиз ҳолатга келади, экотизими ишдан чиқади.

Афсуски, пластмасса чиқиндиларининг бу каби салбий оқибатлари маълум бўлса-да, дунё саноати пластик ишлаб чиқаришни камайтиргани йўқ. Аксинча, инсоният яралгандан буён ишлаб чиқилган 8,3 миллиард тонна пластмассанинг тенг ярми охириги 13 йилда қадоқланган.

Қайд этиш жоизки, сўнгги вақтларда Ўзбекистонда ҳам шиша, металл ва пластмасса буюмлари миқдори кўпайиб бормоқда. Бунга ушбу маҳсулотларнинг арзонлиги, чидамлилиги ва бошқа қулайликлари сабаб бўлмоқда. Чиқинди йиғувчиларнинг етишмаслиги, соҳадаги моддий-техник таъминотнинг етарли даражада эмаслиги ва аҳолининг маиший маданияти шакланмагани яна бошқа муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Мисол учун, асосан куз ва баҳор ойларида йўл четларида ариқларга чиқинди ташланиши оқибатда йўллари сув босади. Автомобилларнинг қатнов йўлларида улоқтирилган шиша, металл ва пластик идишлар сабаб турли авария ҳолатлари ҳам кузатилади.

Бизда таклиф бор!

Шу ўринда ҳақли савол туғилади? Хўш, чиқинди тўловчилар етишмас экан, унда қандай қилиб худудларни самарали тарзда тозаласа бўлади? Одамлар ўртасида бу масалага оид тушунчаларни қандай шакллантириш мумкин? Тарғибот-ташвиқот ишлари натижа берадими?

Биз мамлакатимиздаги **турли бозор, истироҳат боғлари, жамоат транспортлари тўхташ жойлари ва бошқа одамлар гавжум масканларда экологик хавфсиз, қўёш энергияси асосида ишловчи чиқинди банкوماتларини ташкил этишни таклиф қилмоқчимиз!**

Ана шу амалиёт орқали мамлакатнинг экологик ҳолатини яхшилаш мумкин. Айниқса, қайта тикланувчи энергия манбаларидан фойдаланиш кўлами кенгайди, экологик хавфсиз чиқиндини қайта ишлаш тизими жонланади. Қолаверса, аҳолини Европа ёки бошқа ривожланган давлатлардагидек, фақат белгиланган жойгагина чиқинди ташлаш кўникмаси пайдо бўлади.

Агар ҳозирги кундагидек турли тўловлар ёки нақд пул олиш банкوماتларига ўхшаш махсус қурилма-яшиқлар фақат катта шаҳарларда эмас, балки аҳоли зич яшайдиган худудларда ҳам кўпроқ ўрнатилса, одамлар чиқиндиларни алоҳида тоифаларга, мисол учун, қоғозни қоғозга, пластмассани пластик бўлмага ажратиб солишни ўрганадилар. Шунингдек, ушбу қурилмаларнинг шарофати билан қайта ишлашга йўналтирилган материаллар ҳажмини сезиларли кўпайтиришга эришиш ҳам мумкин.

Ушбу лойиҳани тўрт босқичда амалга ошириш мумкин. Илк босқичда Ўзбекистон Республикаси бўйлаб чиқиндиларни йиғиш ва қайта ишлаш тизими таҳлил қилиниб, аҳоли ва коммунал хизматлар билан интервьюлар ҳамда сўровномалар ўтказилиши лозим. Бундан ташқари, худудларда чиқинди ажратишга қаратилган тизимнинг ишлаши учун зарурий инфраструктура фаолиятини ўрганиш мақсадга мувофиқ.

Кейинги босқичда чиқиндини саралаш учун контейнерлар турлари ва локациялари белгиланади. Лойиҳа муҳокамага қўйилиб, ҳужжатларга керакли тўлдириш ва ўзгаришлар киритилади. Ушбу йўналишда аҳолини тренинглр, семинарлар, тарғибот кампаниялари орқали ўқитиш мақсадга мувофиқ.

Лойиҳанинг навбатдаги босқичида “Эко-чиқинди банкوماتлари” ўрнатилиб, чиқиндилар тоифаларга ажратилиб, ташиш жараёнида аралаштириб юбормаган ҳолда қайта ишлаш пунктларига етказилади. Ушбу босқичда “Эко-чиқинди банкوماتлари”дан фойдаланиш бўйича турли ижтимоий ролик ва бошқа тарғибот материаллари ишлаб чиқилади ҳамда ОАВ орқали узлуксиз намоиш этиб борилади. Бундан ташқари, давлат

мобиль иловаси ишлаб чиқиши зарур. Уни юклар олган одам банкوماتда керакли маълумотларни ҳижжалаб тўлдириб ўтирмайди. Бор-йўғи бир марта иловани юклар телефонига ўрнатиш жараёнида маълумотларни тўлдирди. Чиқинди ташловчи мазкур қурилмадан фойдаланиш жараёнида QR-кодни сканерлайди ёки идентификация рақамини киритади. Шундан сўнг, чиқиндининг тури, оғирлиги ва бошқа хусусиятлардан келиб чиқиб, банкومات ми-

ва хусусий шерикчилик асосидаги Чиқиндиларни қайта ишлаш марказлари фаолиятини турли имтиёзлар ва преференциялар орқали рағбатлантириш мақсадга мувофиқдир.

Лойиҳанинг охириги босқичида “Эко-чиқинди банкوماتлари”нинг самардорлиги баҳоланади. Ушбу жараёнда аҳоли иштироки ўрганилиб, банкوماتларнинг мамлакат атроф-муҳитига ва экологик натижаларга таъсири таҳлил этилади.

Лойиҳа учун бюджет, давлат ва хусусий сектордан грантлар ва сармоялар ажратилиб, “Эко-чиқинди банкومات”лари ва ушбу лойиҳани фаол ишлаши учун зарур бўлган бошқа техник материалларни маҳаллий бозорда шакллантириш, шу соҳага яқин тадбиркорлар орасида тендер эълон қилиш орқали “Эко-чиқинди банкوماتлари”ни ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш самарали натижа беради.

Лойиҳа раҳбари, экологлар, коммунал хизматлар ходимлари, ўқитувчилар, жамоатчилик билан ишлаш бўйича мутахассисларни тайёрлаш ва мавжуд кадрларни қайта тайёрлаш ишларини ташкил этиш жараёнининг сифатли амалга оширилишида муҳим омил ҳисобланади.

Чиқиндиларни қайта ишлаш тизимини замонавийлаштириб, рақамли смарт шаклига келтириш учун Адлия, Экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши, Қурилиш ва уй-жой коммунал хўжалиги ҳамда Олий таълим, фан ва инновациялар вазирликлари ҳузуридаги Инновацион ривожланиш агентлиги, давлат Солиқ қўмитаси, Нодавлат иттиҳорат ташкилотлари миллий ассоциацияси ва бошқа тегишли мутасадди ташкилотларнинг ҳамкорликдаги кўмаги ниҳоятда зарур.

Қай тартибда ишлайди?

“Эко-чиқинди банкومات”лари чиқинди кўп тўпланадиган худудларга ўрнатилади. Улар қўёш батареялари ва шомол варраклари асосида қувват олишга мўлжалланади ҳамда узлуксиз ишловчи симсиз маҳаллий тармоқ (Wi-Fi) билан таъминланади. Даставвал мижозлар пластик идишларни “Эко-чиқинди банкوماتлари”нинг тегишли кутисига жойлайди. Мисол учун, бир фуқаро елим идиш (баклажка)ни “Пластмасса” ёзуви остидаги туйнукдан ана шу банкوماتга ташлади, дейлик. Қурилма махсус асбоб (сенсор) ёрдамида ташланган буюмининг пластик, темир ёки қоғозлигини аниқлайди. Чиқинди тури мансублиги мос келсагина, уни қабул қилади. Сўнг ташланган буюмининг оғирлигини ўлчайди. Шундан келиб чиқиб, мижозга тўловни амалга оширади.

Қайд этиш жоизки, “Эко-чиқинди банкومات”лари ҳозирча шиша, темир идишлар, пластмасса ва қоғозларни қабул қилишга мўлжалланади. Чиқинди банкوماتида мазкур буюмлар юқори зичликда прессланади ва контейнер тўлгач, Чиқиндиларни қайта ишлаш марказлари ёки бошқа бириктирилган масъул шахсларга юкни олиб кетиш тўғрисида SMS хабарнома юборади.

Ушбу банкوماتдан осон фойдаланишни йўлга қўйиш мақсади-да, ЭЧБ (Эко-чиқинди банкوماتи)

жозга тўлов қилади. Тўловлар нақд пул, купон, ваучер, чипта ёки коммунал ва солиқ тўловларида қайтим (cashback) шаклида тўланиши мумкин.

Мазкур “Эко-чиқинди банкومات”лариға қўшимча равишда рекуператор жиҳозларни ўрнатиш мақсадга мувофиқ. Зеро, рекуператор жиҳозлар нафақат қурилмада сақланаётган чиқиндилардан таралаётган бадбўй ҳидларни тозалайди, балки ўша атрофдаги турли газлар ва бошқа омиллар сабаб зарарланган об-ҳавони ҳам филтёрлаб беради.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Инновацион инкубаторлар маркази аъзоларининг “Рекуператор ва ҳаво тозалогичларни ишлаб чиқариш” стартап лойиҳаларидан фойдаланиш юқори самара беради.

Шундай қурилмалар хорижда борми?

Албатта, бор! Чиқинди қабул қилиш банкوماتи учун тарихда илк бор, яъни 1920 йилнинг 13 сентябрида АҚШда Элмер Жонс ва Сью Уокер патент олган экан. Бу банкومات ўша вақтларда “ишларни қайтариш машинаси” деб номланган. 1962 йилга келиб Оге Твейтан ушбу қурилмани такомиллаштиради. Шундан сўнг “Artur Tveitan ASA innovator” фирмаси уларни оммавий ишлаб чиқаришни ва дунё бўйлаб сотишни йўлга қўяди. 1994 йилда “Kansmacker” томонидан шиша, пластмасса ва энергетик ичимликларнинг металл қутилари қабул қилишни ўзида жамлаган “учтаси битта” банкومات сифатида ишлаб чиқилади. Ушбу қурилма бугунги кунда АҚШнинг баъзи штатларида фаолият кўрсатмоқда. Ҳозирги кунда қаттиқ чиқиндиларни қабул қилувчи бундай банкوماتлар дунё бўйлаб юз мингтадан ортиқ экан. Хусусан, Буюк Британия, Германия, Россия, Норвегия, Швеция, Австралия, Канада ва АҚШ давлатлари ана шундай қурилмалардан фойдаланиб келмоқда. Бирлашган Араб Амирликлари, Ҳиндистон, Бразилия ва бошқа мамлакатларда ҳам мутахассислар чиқинди қабул қилувчи бундай қурилмаларни худудга мослаб, маҳаллий ишлаб чиқариш устида бош қотирмоқда.

ХУЛОСА ЎРНИДА

Мазкур лойиҳа таклифи Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал демократик партияси томонидан “Ўзбекистон – 2030” стратегиясининг “Атроф-муҳитни асраш ва “яшил иқтисодиёт” йилида амалга ошириш бўйича давлат дастури жамоатчилик муҳокамаси доирасида www.uzbekistan2030.uz порталига юборилди.

Чиқиндиларни қайта ишлаш ва ажратишнинг жорий қилинишини таъминлашга кўмаклашувчи, аҳолининг экологик онги ва масъулиятини оширувчи, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва чиқиндиларни қайта ишлаш орқали табиий ресурсларни тежашга ёрдам берувчи ушбу лойиҳа таклифи тез орада амалиётга жорий этилишини кутиб қоламиз.

Абдулла ЧИМИРЗАЕВ,
лоийҳа муаллифи

